

Saksbehandler: Per Tanggaard

Referanser:

KM 12/08

BM 3/09, 18/08, 28/07, 18/05

KR 37/09

Saksdokumenter:

Innlegg på seminar i Trondheim 30.07.09: "Tilsyn, vidsyn, framsyn. Nøkre synspunkt på ny preses-rolle i Dnk

Notat om styrking av funksjonen som BMs preses

Styrking av funksjonen som Bispemøtets preses

Sammendrag

Kultur- og kirke departementet har i brev 8. juni 2009 bedt Bispemøtet og Kirkemøtet om å uttale seg om forslaget om en styrking av presesfunksjonen og opprettelse av tolvte bispeembete før saken legges fram for Stortinget. Se vedlegg. Departementet ber om at BM og KM tar stilling til blant andre følgende spørsmål:

1. Hvilke oppgaver skal den tolvte biskopen ha?
2. Hvordan skal en ny preses utpekes?
3. Hvor skal preses lokaliseres.

19. august 2009 avga utvalget som var oppnevnt av BM og KR sin innstilling Styrking av funksjonen som Bispemøtets preses.

Utredningen gir en oversikt over ordningen med presesfunksjonen, utviklingen i denne funksjonen og aktuelle modeller for fremtidig ordning både mht. oppgaver, valg av preses, funksjonstid, arbeidssted/ kontor, bosted, tilsynstjeneste m.v.

Det foreslås at det opprettes et tolvte bispeembete med presesfunksjonen som fast oppgave, og at dette embetet legges til eller utøves fra Oslo, samlokalisert med den øvrige sentralkirkelige ledelsen.

Kirkerådet skal legge fram et forslag uttalelse til behandling på årets Kirkemøtet som innen 25. november oversendes departementet. Kirkerådets uttalelse til departementet bør ta utgangspunkt i utvalgets innstilling og de modeller som er foreslått.

I saksorienteringen gis en oversikt over utviklingen av denne saken. Både i B, KM/KR og Regjeringen og Stortinget har behandlet spørsmålet om styrking av presesfunksjonen.

Det foreslås en framdriftsplan fram til KM 2009, der BM og Kirkerådet koordinerer arbeidet med sikte på å komme fram til en samlet eller samordnet anbefaling overfor departementet.

Kirkerådet mener presesfunksjonen bør styrkes og at det bør opprettes et tolvte bispeembete så snart som mulig. Kirkerådet anbefaler at valg av preses i 2010 bør skje som en midlertidig ordning (et overgangsvalg) i en overgangsperiode, slik at en framtidig profil av presesfunksjonen og valg av preses m.v., kan utredes i lys av arbeidet med en framtidig kirkeordning. Ny preses tiltrer det nye embetet og det velges en ny biskop i det bispedømmet preses forlater.

Kirkerådet foreslår i sin uttalelse at KM går inn for denne overgangsmodellen, men kommer også med noen anbefalinger og synspunkter for det videre arbeidet med å profilere presesfunksjonen i framtiden.

Forslag til vedtak Mellomkirkelig råd

1. Mellomkirkelig råd er orientert om utredningen "Styrking av funksjonen som Bispemøtets preses", avgitt i august 2009.
2. MKR ser positivt på forslaget om at Den norske kirke skal få et tolvte bispeembete hvor presesoppgavene skal utgjøre en vesentlig del. Det anses rimelig at det nye embetet etableres uten opprettelse av et nytt bispedømme, og at det forankres lokalt i en avgrenset kirkelig enhet.
3. MKR vil legge vekt på at relevante teologiske og økumeniske aspekter tas med når tjenesteordningen for den nye biskopen skal utarbeides.

Forslag til vedtak Kirkerådet

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å vedta Kirkerådets forslag til uttalelse.

Før uttalelsen oversendes KM gis KR/AU fullmakt til å forta nødvendige presiseringer og justeringer på bakgrunn av drøftelser med BM eller BM/AU.

Saksorientering

Bakgrunn

Utredningen

Bispemøtet (BM) og Kirkerådet (KR) oppnevnte i mars 2009 et utvalg for å foreslå tiltak for styrking av funksjonen som Bispemøtets preses. Utvalget avga utredningen *Styrking av funksjonen som Bispemøtets preses*, 19. august 2009. Utredningen er vedlagt.

Utvalget har bestått av biskop Laila Riksaasen Dahl (leder), domprost Knut Andresen, professor Knut Lundby, seniorrådgiver Per Kristian Aschim og generalsekretær Christoffer Solbakken.

Utredningen gir en oversikt over ordningen med presesfunksjonen, utviklingen i denne funksjonen og aktuelle modeller for fremtidig ordning både mht. oppgaver, valg av preses, funksjonstid, arbeidssted/ kontor, bosted, tilsynstjeneste m.v.

Det foreslås at det opprettes et tolvte bispeembete med presesfunksjonen som fast oppgave, og at dette embetet legges til eller utøves fra Oslo, samlokalisert med den øvrige sentralkirkelige ledelsen.

Utvalget er enstemmig i mange av anbefalingene, men er delt i en del sentrale spørsmål. Det gjelder bl.a. spørsmålet om lokalisering, bosted og arbeidssted, valgordninger, tilsynsområde/ tjenestedistrikt for preses, og om det bør være et geografisk eller et ikke-geografisk /kategorialt tilsynsområde m.v.

I mandatet pekes det på noen problemstillinger som bakgrunn for de tema utvalget ble bedt om å utrede:

1. En nærmere avgrensning av preses sine oppgaver på bakgrunn av Bispemøtets vedtak.
2. Pastoralt område for preses, evt også inkludert forholdet mellom preses og regional/stedlig biskop.
3. Regler for valg av preses.
4. Funksjonstid for preses.
5. På bakgrunn av ovenstående bes arbeidsgruppen om å foreslå inntil tre modeller for ny ordning, i tillegg til eventuelle midlertidige ordninger. For hver foreslått modell bør det inngå en implementeringsplan.
6. Økonomisk-administrative konsekvenser.

Bakgrunn for utredningen

Før utvalget som ble oppnevnt av BM og KR mars 2009, var spørsmålet om presesfunksjonens rammebetingelser tatt opp i flere sammenhenger. Nedenfor følger en kort oversikt over de viktigste milepælene:

- BM har gjennom flere år drøftet saken, BM 18/05, BM 28/07, BM 18/08.

- BM nedsatte i mars 2008 en intern arbeidsgruppe for å utrede BMs arbeidsform og rammebetingelsene for utøvelsen av vervet som preses. BM behandlet saken på sitt møte januar 2009, og ba Regjeringen opprette et tolvte bispeembete med presesvervet som hovedoppgave (BM 3/09).
- I løpet av denne perioden la demokratiutvalget fram sin innstilling (13. mai 2008): *Styrket demokrati i Den norske kirke*. Utvalget drøftet i denne sammenheng presesfunksjonen og mente en burde vurdere å opprette et tolvte bispeembete.
- Demokratiutvalgets innstilling ble sendt ut på bred høring. Få uttalte seg om forslaget om en tolvte biskop, men de fleste av disse ga sluttet seg til forslaget.
- KM 2008 behandlet innstillingen og ga ”uttrykk for støttet til forslag om å styrke rammebetingelsene for utøvelse av vervet som Bispemøtets preses, der også opprettelse av et 12. bispeembete vurderes”.
- I Ot. prp. nr. 34 (2008-2009) som ble oversendt Stortinget februar 2009, gir Regjeringen sin støtte til forslaget om å styrke presesfunksjonen, og ber Stortinget om en prinsipiell tilslutning til dette.
- Stortingets kirke- utdannings- og forskningskomité avgir sin innstilling mars 2009, Innst. O. nr. 57 (2008-2009) og ”er innstilt på å styrke presesfunksjonen og opprette et tolvte bispeembete.
- Komiteens forslag ble vedtatt i Odelstinget 27. april 2009, Innst. S. nr. 183 (2008-2009)
- Kultur- og kirke departementet ber BM og KR uttale seg om forslaget, bl.a. om hvilke oppgaver som skal legges til den tolvte biskop, hvordan en ny preses skal utpekes og hvor preses skal lokaliseres.
- I løpet av denne perioden hadde så BM og KR i kontakt med departementet, nedsatt en arbeidsgruppe (mars 2009) for å utrede konkrete forslag til hvordan en styrket presesfunksjon kan tilrettelegges. Innstillingen forelå 15. august 2009.

Nærmere redegjørelse for prosessen og vedtak som er fattet fram til våren 2009, finnes i KR 37/09.

Departementet har bedt BM og KM om å uttale seg om saken

Kultur- og kirke departementet har i brev 8. juni d.å. bedt om uttalelse fra Bispemøtet og Kirkerådet om forslaget om en styrking av presesfunksjonen og opprettelse av et tolvte bispeembete. Se vedlegg. I brevet redegjøres kort om hvor saken står, bl.a. ved å vise til brev fra BM 2. febr. 2009 og proposisjoner til Stortinget, Ot.prp. nr. 34 (2008-2009) og St.prp. nr 39 (2008-2009) og behandlingen der, jf. Innst. O. nr. 57 (2008-2009) og Innst. S. nr 183 (2008-2009).

Stortinget uttrykte støtte til å styrke presesfunksjonen og å opprette et tolvte bispeembete, men påpekte at flere spørsmål i saken må avklares i den videre prosessen. Stortinget ba om å få saken tilbake ”etter at kirken selv har tatt stilling til hvilke modeller den mener er mest aktuelle for styrking av presesfunksjonen. Komiteen ber Regjeringen fremlegge egen sak for Stortinget hvor disse problemstillingene avklares”.

Departementet skriver videre: ”Departementet tar sikte på å legge hovedspørsmålene i saken fram for Stortinget før årsskiftet, etter at saken er behandlet i kirkelige organer. Vi

vil be om at Bispemøtet og Kirkemøtet gir uttalelse og tar stilling til blant andre følgende spørsmål:”

- *Hvilke oppgaver skal den tolvte biskopen ha?*

- bl.a. om preses bør ha et geografisk avgrenset tjenstedistrikt eller tilsyn med særskilte virksomheter
- forholdet mellom preses og de andre biskopene, særlig relasjonen mellom preses og en eventuell stedlig/regional biskop

- *Hvordan skal en ny preses utpekes?*

- skal andre enn de sittende biskopene kunne nomineres og/eller være valgbare. Departementet legger til grunn at det nye bispeembetet vil måtte utnevnes av kirkelig statsråd inntil videre, og at det rettslig sett ikke lenger vil være et valg i BM som utpeker preses.
- Skal andre enn biskopene kunne nomineres, avgi stemme/uttalelse osv. når ny preses skal utpekes
- er det ønskelig med utnevning i åremål

- *Hvor skal preses lokaliseres?*

- Dette gjelder både spørsmålet om lokalisering og arbeidssted.

Departementet ber om uttalelse innen 25. november 2009.

Kirkerådet skal altså gi en uttalelse til departementet, samtidig som rådet skal ta stilling til de forslag og modeller som er foreslått i innstillingen Styrking av funksjonen som Bispemøtets preses. Det foreslås at disse sees i sammenheng.

Behov for endringer i kirkeloven?

Departementet skriver at en er innstilt på å styrke presesfunksjonen og at dette også omfatter å opprette et tolvte bispeembete, (Ot.prp. nr. 34 (2008-2009)). Det heter videre at opprettelse av et tolvte bispeembete ikke krever endringer i kirkeloven.

Stortingskomiteen er enig at en slik nyordning kan innføres uten endringer i kirkeloven dersom preses velges av og blant biskopene, men tar forbehold om hvilken type ordning som til slutt skal velges.

Fremdriftsplan – prosessen videre

Kirkemøtet og Kirkerådet har tidligere gitt uttrykk for at det er en rekke spørsmål som det må arbeides videre med og at en slik viktig sak som dette burde vært sendt ut på høring, jf KMs Demokratireformen i Den norske kirke. Høringsuttalelse (KM 12/08).

Kirkerådet behandlet saken på sitt møte 27.-28. mai 2009 før innstillingen forelå og fattet følgende vedtak (KR 37/09):

1. Kirkerådet imøteser innstillingen fra arbeidsgruppen som utreder styrking av presesfunksjonen ved opprettelse av et tolvte bispeembete.

2. Kirkerådet tar til etterretning at Stortinget har bedt regjeringen legge fram sak om spørsmålet når den er behandlet av kirkens organer.
3. Ordningen for styrking av presesfunksjonen, med et tolvte bispeembete, må gis en tilfredsstillende kirkelig forankring. Dette tilsier behandling i Kirkemøtet etter forberedende behandling i Kirkerådet og Bispemøtet. Det tilsier også at saken sendes på ordinær høring.
4. Kirkerådet ønsker at saken forberedes for Kirkemøtet i 2010. I samråd med Bispemøtet vil Kirkerådet komme tilbake til videre framdrift i saken på septembermøtet, når arbeidsgruppens forslag foreligger.

Tentativt foreslås følgende prosess:

- september 2009: Kirkerådet behandler saken. Framdriftsplan legges.
- oktober 2009: Bispemøtet behandler saken.
- nov. 2009 - feb. 2010: Saken sendes på høring
- mars - mai 2010: Sammenfatning av høringen, konsultasjoner
- mai - oktober 2010: Behandling av saken i Kirkerådet og Bispemøtet
- november 2010: Behandling i Kirkemøtet.
- vårsesjonen 2011: Videre politisk behandling
- sommer/høst 2011: Implementering av ordningen

5. Kirkerådet har merket seg Stortingets kirke- utdannings- og forskningskomité's understrekning i Innst. O. nr. 57 (2008-2009) av at det gjenstår svært mye arbeid og mange uløste problemstillinger før en slik nyordning kan innføres, og at komiteen legger til grunn at Stortinget får til behandling sak om styrking av presesfunksjonen i kirken etter at kirken selv har tatt stilling til hvilke modeller den mener er mest aktuelle for styrking av presesfunksjonen.

Dersom det likevel blir nødvendig av hensyn til den videre politiske behandling, gis AU fullmakt til å vurdere endring av tidsplanen (pkt. 4).

Siden departementet tar sikte på legge hovedspørsmålene i saken fram for Stortinget før årsskiftet, jf. høringsbrevet, ansees en slik framdriftsplan og en mer omfattende høringsprosess som lite aktuell. Stortinget legger også til grunn at Stortinget får saken til behandling "etter at kirken selv har tatt stilling til hvilke modeller den mener er mest aktuelle for styrking av presesfunksjonen.", jf. Innst. O. nr.57.

Kirkerådet tar framdriftsplanen til etterretning, noe som medfører at Kirkerådet i samråd med BM tar sikte på behandle saken på årets KM og oversende sin uttalelse og sine anbefalinger innen høringsfristen 25. november. Om mulig bør KR eller KR/AU i samarbeid med BM/AU gis fullmakt til å foreta den endelige redigeringen.

Dette tilsier at et det bør legges opp til en drøfting og behandling som i størst mulig grad resulterer i en samlet innstilling og modell for hvordan presesfunksjonen skal styrkes og profileres både i forhold til dagens behov og i en framtidig kirkeordning. En samlet modell som KM og BM kan samle seg må en anta vil bli lyttet til av Stortinget og kirkelig statsråd.

Utredningen er sendt ut til Kirkerådets medlemmer, og vil være sak på KR's møte 17. – 18. sept.

I forkant av dette vil MKR behandle saken på sitt møte 9.-10. sept. MKR vil primært behandle presessaken med vekt på økumeniske og teologiske momenter.

BM vil behandle utredningen på sitt møte primo oktober. I forkant skal BM/AU ha møte 10. september. På dette møtet vil også Kirkerådets direktør ev andre delta.

Utredningen er videre sendt ut til bispedømmerådene, slik at eventuelle innspill/ uttalelser kan sendes inn til Kirkerådet så snart det lar seg gjøre eller formidles av bispedømmerådets representant på Kirkerådsmøtet.

Kirkerådets direktør og preses har drøftet saken og foreslår at BM venter med å avgi sin endelige uttalelse til etter KM. Samtidig vil BM's foreløpige uttalelse og anbefaling fra møtet 1.-5. oktober 2009 bli gjort kjent for KM. Til dette møtet vil Kirkerådets anbefaling overfor KM være kjent. Kirkerådets vedtak på septembermøte og anbefaling overfor KM bør også ha en foreløpig karakter. Dette vil kunne bidra til en samordnet og helhetlig anbefaling fra de kirkelige organer (BM og KM) med den tyngde det vil ha overfor departementet og Stortinget.

Uttalelsens profil

Det anbefales at det lages en forholdsvis kortfattet uttalelse, der en også begrunner forslagene og om nødvendig argumenterer mot alternative forslag som KR ikke finner å kunne anbefale.

Ulike løsningsmodeller:

Kirkerådet bør først ta stilling til om en i denne omgang skal uttale seg om alle de spørsmål og problemstillinger som er tatt opp i utredningen og foreslå en av modellene eller om det i første omgang bør foreslås en enklere løsning, der en lar en del avgjørelser ligge til etter at en har fått nærmere avklart enkelte spørsmål og problemstillinger og etter at en har fått noen erfaringer med presesfunksjonen. Utredningen selv og flere andre organer peker på en rekke spørsmål og uløste problemstillinger som krever nærmere utredning og avklaring.

BM pekte også på at presesvalget i 2010 kan gjennomføres som "et overgangvalg etter gjeldende regler, men med funksjon etter ny ordning." (BM 3/09)

Følgende momenter bør vurderes:

- Er det nødvendig å ta stilling til alle disse spørsmålene i den reformprosessen kirken nå er inne i og hvor kirkeordningen ikke er tegnet ut? Valg av preses bør bl.a. sees i sammenheng med fremtidig ordning for valg av biskop.
- Vil det være tjenlig med en mykere overgang, der en får arbeidet videre med hvilken rolle(r) preses skal og bør ivareta i og for BM og for hele kirken og i det

offentlige landskap i framtiden? Skal det være en synlig preses eller en tydelig leder (ledende biskop/nasjonal kirkeleder)? Hva skal "stillingen" benevnes? Preses forhold til de andre 11 biskopene, forholdet til stedlig biskop og preses rolle i forhold til KM og KR.

- Er det nye perspektiver som også bør trekkes inn?

Det kan være hensiktsmessig å vurdere nærmere en del embetsteologiske og økumeniske sider ved saken, bl.a. hva er presesfunksjonens oppgaver, hvilke oppgaver skal preses ivareta, hvilke konsekvenser vil det innebære å omgjøre et tillitsverv til et fast embete, et presesembete i forhold til et bispeembete, hva innebærer det at preses kan utøve ledelse på Den norske kirkes vegne, fungere som en helhetskirkelig leder, forståelsen av det kirkelig embete fokusert om de tre dimensjonene personlig, kollegial og fellesskapsmessig m.v. Dette kan medføre en forrykking av forholdet mellom den synodale og episkopale ordning som vi har hatt i Norge. Dette vil kreve en tydeligere klargjøring og profilering av forholdet og rolleutformingen mellom preses og leder av Kirkerådet og Kirkerådets direktør. Notatet vedlegges.

Generalsekretær i MKR har i sitt innlegg med tittelen "Tilsyn, vidsyn, framsyn. Nokre synspunkt på ny preses-rolle i Den norske kyrkja" som ble holdt på Olavseminaret i Trondheim 30. juli i år en del momenter, refleksjoner og forslag som bør tas med i prosessen videre.

- Kan presesfunksjonen styrkes gjennom en utvidelse av dagens ordning for eksempel ved å opprette et tolvte biskopsembete, og kan dette skje ved at biskopene velger en av biskopene som preses for en viss periode etter dagens ordning, og at det utnevnes ny biskop i det bispedømme preses forlater? En vil da få en utprøving av en justert presesrolle med sikte på å få erfaringer før rollen og oppgavene ble nedfelt i "instruks" og "stillingsbeskrivelse" og sett i sammenheng med framtidig kirkeordning og valg/utnevning av biskop.

Selv om dette vil være en interimsløsning vil BM ikke ha myndighet til å opprette et nytt bispeembete, selv om hovedoppgavene er å styrke presesfunksjonene. Om utvidelsen av presesfunksjonene vurderes som en endring i forhold til dagens ordning eller som videreutvikling, vil opprettelse av et nytt presesembete som sådan vurderes som en ny ordning, slik mindretallet i utredningen gir uttrykk for (s.23). Departementet legger også til grunn at preses til det nye presesembetet må utnevnes av kirkelig statsråd. Presesvervet har ikke vært forstått som et særskilt embete. Opprettelse av et nytt bispeembete vil ligge til Kongen, jf Grl § 12 og utnevning vil skje i samsvar med regler for utnevning av biskop. Spørsmålet er om en kan benytte en midlertidig ordning i en interimperiode for eksempel ved at biskopene foreslår en preses for 4 år og at opprettelse av bispeembetet og utnevning av preses skjer i kirkelig statsråd. Dermed vil en kunne utforme presesfunksjonene, prøve ut tilsynsområde, gjøre erfaringer med relasjonen mellom preses, stedlig biskop og de andre biskopene m.v., og innpasse presesfunksjonen i en framtidig kirkeordning. Dersom Kirkerådet går inn for en

slik løsning, må en drøfte saken med departementet for å finne fram til en egnet ordning.

Dette vil være momenter som bør drøftes med BM før en utarbeider et endelig forslag til uttalelse.

Forslag til uttalelse

1. KR anser at utredningen gir et tilstrekkelig grunnlag for å anbefale en fremtidig praktisk-administrativ modell for presesfunksjonen, men at det også vil være behov for å se nærmere biskopenes og preses rolle og oppgaver i en fremtidig kirkeordning, forholdet mellom preses og biskopene, forholdet mellom tilsyn og arbeidsgiveransvar, forholdet mellom den episkopale og den synodale kirkeoppbyggingen m.v.

KR anbefaler derfor at en velger en overgangsmodell, der preses velges av og blant de sittende biskopene i 2010 for en nærmere definert periode, og at kirken i denne perioden arbeider videre med de prinsipielle og teologiske spørsmål og problemstillinger som trenger nærmere utredning og avklaring. KR anbefaler videre at det samtidig utnevnes ny biskop i det bispedømmet som preses må forlate.

Dersom det opprettes et nytt bispeembete med presesoppgavene som hovedfunksjon i 2010, vil den person som utpekes måtte utnevnes i kirkelig statsråd. Kirkerådet legger til grunn at denne utnevning følger resultatet av den prosedyre som vedtas for utpeking av en ny, tolvte biskop.

KR har også vurdert en modell der presesfunksjonene ivaretas som i dag, men hvor det foretas en nødvendig utvidelse av BMs sekretariat. KR finner imidlertid ikke å ville anbefale en slik løsning, siden den ikke vil kunne ivareta alle de oppgavene som bør ligge til preses. Dette er heller ikke en løsning som BM anser vil løse det behovet og de utfordringer som preses bør ivareta.

KR mener likevel det er grunn til å øke sekretariatet med saksbehandlerkapasitet, slik utredningen anbefaler.

2. Kirkerådet vil anbefale overgangsløsningen som er foreslått i pkt 1, men vil samtidig komme med noen anbefalinger og synspunkter til det videre arbeidet med å profilere presesfunksjonen i framtiden.

a. Presesfunksjonen styrkes

KR går inn for at det opprettes et bispeembete for å styrke presesfunksjonen. Det nye embetet skal ha presesfunksjonen som fast hovedoppgave, og samtidig ha forankring i en konkret tilsynstjeneste. Forslaget om en styrking av presesfunksjonen er i samsvar med de anbefalinger og ønsker som i de senere årene har kommet fra kirkelige organer og som også er understreket av departementet og Stortinget.

Profilering av presesfunksjonene må det arbeides videre med. Det gjelder både mht. hovedfunksjonene for presesfunksjonen, som er utvidet i forhold til det å fungere som møteleder i BM og inneha et formannsverv for biskopene, til å bli nærmest en heltidsfunksjon, til å få en mer tydelig lederrolle med representasjonsoppgaver og kollegiale tilleggsfunksjon som utøves i kollegialitet med de andre biskopene, der BMs preses representerer biskopene, talsmann for biskopenes felles synspunkter og anliggender, men som samtidig ikke er overordnet de øvrige biskopene. Dette er områder som det må arbeides nærmere med både når det gjelder tjenesteordninger, forretningsorden, reglement for representasjon på vegne av Den norske kirke etc.

Selv om hovedanliggendet er en styrking av rammevilkårene for utøvelsen av presesvervet, er det sterke ansatser til at presesfunksjonene og presesrollen vil sprengte de rammer som i dag gjelder for presesvervet, dersom kirken går inn for en slik utvikling. Dette gjelder også profileringen av presesfunksjonen i forhold til den synodale kirkestrukturen med leder av Kirkerådet og Kirkerådets direktør.

b. Valg av modell

Utvalget har lagt fram tre konkrete modeller og har vurdert disse modellene ut fra en rekke faktorer (s.43)

- modell A – med funksjonelt/kategorialt tilsynsområde
- modell B – med geografisk tjenstedistrikt innenfor Oslo bispedømme
- modell C – med geografisk tjenstedistrikt innenfor Nidaros bispedømme

KR anbefaler at en legger modell B til grunn for det videre arbeidet med å utforme presesrollen. Denne modell slutter de som går inn for modell A seg til som subsidær modell. Et av disse medlemmene går inn for Asker som tjenstedistrikt. Et medlem går inn for modell C. KR anser at modell B med domprostiet som tjenstedistrikt vil kunne være en tjenlig framtidig ordning, men i en overgangsordning mener KR at det imidlertid kan være hensiktsmessig å prøve ut et kategorialt tilsynsområde, for eksempel sykehusprestetjenesten.

c. Tjenstedistrikt og tilsynsområde for preses

KR støtter biskopenes anbefaling om at den tolvte biskop lokaliseres til Oslo. KR mener dette også bør få avgjørende betydning for hvor tjenstedistriktet for preses og anbefaler at preses får et geografisk avgrenset tjenstedistrikt/ tilsynsområde lokalisert til domprostiet i Oslo.

Nærmere oppgavefordeling og relasjon mellom preses og regional biskop/ kategorial tilsynsbiskop må det arbeides videre med. KR mener det også kan være aktuelt i denne utprøvsperioden å velge et kategorialt tilsynsområde, for eksempel sykehusprestetjenesten, jf. pkt. b.

KR har vurdert om tjenesteområdet bør legges til Nidaros, men finner ikke å kunne anbefale det, selv om det kan være historiske og kirkelige grunner for å gjøre det og den symbolfunksjonen og rolle Nidaros domkirke representerer. KR mener imidlertid at en må kunne se nærmere på om preses kan ha og bør ha tjensteoppgaver knyttet til

Nidarosdomen ved ulike nasjonale og internasjonale kirkelige markeringer og gudstjenester.

KR mener det også bør vurderes om KM bør legges mer permanent til Nidaros og Erkebispegården, for eksempel i tre av de fire årene i KMs funksjonsperiode, og at KM det fjerde året alternerer mellom stiftsbyene. Dette vil imidlertid kreve at Trondheim kan tilby tjenlige og egnede lokaler og konkurransedyktige priser.

Det foreslås i utredningen at preses ikke er medlem av et bispedømmeråd, men kan tiltre rådet i saker som angår sitt pastorale område eller gis uttalerett. Dette må det arbeides videre med, og dette vil også gjelde biskopenes framtidige arbeidsgivermyndighet.

d. Geografisk – ikke-geografisk/kategorialt tilsynsområde

KR vurderer det slik at siden utvalget er delt i sin anbefaling med hensyn til om det bør være en geografisk og ikke-geografisk tilsynstjeneste, vil det kunne være mulig å velge begge ordningene. Dette bør utredes noe nærmere og vurderes i forhold til presesoppgavene. KR vil likevel anbefale en tilsynstjeneste og et tilsynsområde som er rettet mot menighetene i et tjenstedistrikt, og går inn for at dette bør være Oslo domprosti, der de sentralkirkelige råd, Kongen, regjeringen og stortinget er lokalisert.

e. Kontor – arbeidssted – tjenestebolig

KR mener at kontor/ arbeidssted for presesoppgavene må legges til Oslo i en samlokalisering i Kirkens Hus, slik utvalget enstemmig foreslår. En annen lokalisering anser KR som svært lite tjenlig dersom presesfunksjonene skal kunne ivaretas på en tjenlig og effektiv måte, jf også pkt. 6.

I denne sammenheng må en også vurdere nærmere behovet for en utvidelse av sekretariatet.

KR anbefaler at tjenestebolig for preses lokaliseres i Oslo /innen Oslo bispedømme. KR finner det svært uhensiktsmessig dersom preses skal ha Nidaros som tjenesteded og bispesete, men bo og arbeide i Oslo.

f. Presesfunksjonen og relasjonen mellom preses og de øvrige biskoper m.m.

KR mener en utvikling av presesfunksjonen ikke må føre til endrede relasjoner mellom biskopene eller svekkelse av den enkelte biskops regionale myndighet og ansvar. Preses skal representere biskopene og hele kirken i en del sammenhenger og fronte enheten i kirken. Preses vil bli oppfattet mer som en riksbiskop, en "erkebiskop" i forhold til de regionale biskoper, selv om de også i en viss forstand er nasjonale kirkeledere. Også på disse områder vil det være behov for ytterligere avklaringer og tydeliggjøring av roller.

g. Nominasjon og valg av preses

KR anbefaler at preses primært velges blant de sittende biskoper, men mener en ikke bør utelukke muligheten for at en person som ikke er biskop kan velges til preses.

Viktige valgbarhetskriterier vil være kompetanse, ansiennitet, lederegenskaper, kommunikasjonsferdigheter og at preses dessuten har tillit i kollegiet.

KR støtter forslaget om at valgkomiteen utvides, og bør bestå av tre biskoper oppnevnt av BM, samt for eksempel de valgte lederne av de sentralkirkelige råd, med en biskop som leder. Nominasjon og valg av biskop vil måtte utredes nærmere innen rammen av en framtidig kirkeordning, og KR mener det derfor ikke er grunnlag for å foreslå en endelig modell for dette på det nåværende tidspunkt.

KR mener det samme på gjelde mht valg av preses. Dette må sees i sammenheng med den framtidige kirkeordningen. KR ser det likevel som vanskelig dersom KM, som møtes en gang pr år, skal forestå valget. Da vil det være mer aktuelt at det er biskopene og KR som velger preses. Som en overgangsordning har KR ikke sterke motforestillinger mot at preses utnevnes av kirkelig statsråd etter dagens ordning.

h. Funksjonstid

KR anbefaler en avgrensning i funksjonstid og foreslår som utvalgets flertall at det settes en øvre grense på 10 år. Preses kan ev utnevnes på åremål med 6 + 4 år. Et viktig spørsmål i denne sammenheng vil være hvem som skal ivareta arbeidsgiveransvaret overfor biskopene i en framtidig kirkeordning.

i. Tittelen på preses, jf kap. 3.5

Navnet på preses bør etter KR mening drøftes nærmere i lys av praksis i vår kirke og andre kirker. Preses-betegnelsen er nok i ferd med å bli forstått også i offentligheten. Inntil videre bør en kunne benytte betegnelsen Bispemøtets preses/ biskop i Oslo bispedømme, ev ledende biskop/biskop i Oslo bispedømme. Dette må også sees i lys av den som velges til leder av Kirkerådet i en mer selvstendig kirke: Den norske kirkes leder og Den norske kirkes preses.

Erkebiskop oppleves ikke som en naturlig betegnelse, men betegnelsen bør kunne vurderes og innholdsbestemmes i forhold til de oppgaver og funksjoner som skal ivaretas. Dette vil for eksempel kunne bli aktuelt dersom preses i realiteten vil få oppgaver eller utøve funksjoner som ligger nært opp til det en forstår med erkebiskopsfunksjonen.

j. Stedfortrederfunksjonen.

Her er det flere forhold som vil kreve en avklaring og som det må arbeides videre med.

k. Overgangsordning

Ny preses skal velges i 2010 for en nærmere definert periode, om mulig som en overgangsordning frem til nye regler om utnevning er vedtatt, da velges det ny preses, ev re-utnevning. I denne perioden, bør en prøve ut den nye ordningen, evaluere den og foreta nødvendige justeringer slik at presesfunksjonen er tilpasset en ny kirkeordning.

Ved valg av preses i henhold til nye regler - dersom det blir valgt en annen preses enn som har ivaretatt vervet i denne perioden – vil sittende preses ikke ha noe bispedømme å gå tilbake til, siden det der er valgt/ utnevnt ny biskop. Utvalget foreslår som en mer permanent ordning der funksjonsperioden/ åremålstiden for preses settes til 10 år, og at en deretter ev. går over i en seniorrådgiverstilling eller en menighetsstilling, men dette vil neppe være en aktuell ordning i denne overgangsperioden. Dersom preses går av som biskop pga pensjonsalder eller velger å fratre ved valg av ny biskop, vil det være en mulighet, men det kan ikke legges opp til en slik løsning. Det kan være aktuelt med en re-utnevning, men dette må det arbeides videre med. En avklaring bør imidlertid være vil være klar så tidlig som mulig.

Dersom grunnlovsendringene som er foreslått blir vedtatt i 2012-2013, noe som innebærer at myndigheten til å tilsette prester overføres til kirkelige organer, vil det kreve en ny ordning for valg/tilsetting av biskoper. Dette vil kunne medføre at presesvalget i 2010 kun vil gjelde frem til 2012-2013.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Utvalget har i sin innstilling lagt fram en oversikt over aktuelle etablerings- og driftskostnader for en tolvte biskop når det gjelder bolig og kontorlokaler og til lønn og driftsmidler for tjenesten og for preses' sekretariat. Videre er det foreslått 1-2 administrative stillinger knyttet til tjenesten i tjenstedistriktet.

Dette er ikke nærmere tallfestet og vil være en sak for departementet i samråd med BM å finne fram til egnede løsninger.

Videre vil det være behov for en rekke endringer i gjeldende lovverk og bestemmelser, både i tjenesteordning for biskoper. Mye taler for at det bør utarbeides en egen tjenesteordning for preses.

Det vil også være behov for mulige endringer i reglement for Bispemøtet, i Bispemøtets forretningsorden, i reglement for representasjon på vegne av Den norske kirke og i regler for valg av bispedømmeråd og Kirkemøtet.

Tilsyn, vidsyn, framsyn

Nokre synspunkt på ny preses-rolle i Den norske kyrkja

Innlegg på seminar i Trondheim 30.07.09

Av Olav Fykse Tveit, generalsekretær Mellomkyrkjeleg råd for Den norske kyrkja

1. Å sjå litt utanfrå

a. Kven ser på oss?

Den tidlegare amerikanske utanriksministeren Henry Kissinger skal ha kome med eit spørsmål som har avslørt og skapt politisk endring. Han spurte ein gong ganske enkelt og avslørande: Dersom eg skal ringje Europa, kva nummer skal eg då bruke?

Kva er nummeret til Den norske kyrkja? Er det nokon som talar på vegner av Den norske kyrkja, på vegner av dei organa som gjer vedtak på vegner av heile kyrkja, Kyrkjemøtet, Kyrkjerådet, Bispemøtet, Mellomkyrkjeleg råd, Kyrkjedepartementet? Dei som kjenner Den norske kyrkja veit at det er mange som gjer det. Den norske kyrkja har mange telefonnummer. Men er det nokon som kan representere oss alle utad?

Dette perspektivet "utanfrå" er mykje meir enn kva som er praktisk for generalsekretæren i Kirkenes Verdensråd (kven nå det måtte vere) for å finne ut korleis ei medlemskyrkje stiller seg til t.d. ei fråsegn på vegner av alle medlemskyrkjer om vårt forhold til den nye muslimske verdsorganisasjonen som skal dannast, for Statsministeren i Noreg som vil vite korleis Den norske kyrkja stiller seg til ei ny utvikling i verdidebatten om aktiv dødshjelp, eller ein relativt ny journalist i VG som vil vite kva kyrkja meiner når det gjeld eit forslag til å avskaffe retten til sjukepermisjon for alle arbeidstakarar i Noreg. Det finst telefonnummer som kan ringjast for å få svar på slikt. Det kan vere ein fordel at ein må ringje mange nummer for å få svar, fordi det er ulike meiningar i kyrkja om slike spørsmål. Men det kan vere at dei som spør faktisk gjerne vil vite kva Den norske kyrkja samla sett står for, fordi ein vil rekne med henne i eit større internasjonalt, religiøst bilete enn debattsidene i avisa Vårt Land, i ei større politisk verd enn våre kaffidiskusjonar i Kirkens Hus, og i ei mediaverd som er meir enn www.kirken.no.

Det er berre ei kyrkje som litt sjølvoppteken oppfattar seg å gå så i eitt med heile det samfunnet ein lever i som ikkje treng å tenkje på at vedkomande kyrkja er éin institusjon og éin storleik til skilnad frå andre religiøse institusjonar, kyrkjefamfunn eller samfunnsinstitusjonar i vedkomande samfunn og land. Og det er berre om denne kyrkja kan klare seg stort sett med eigne, nasjonale perspektiv på dei saker ein arbeider med for eigen del, at ein ikkje treng å stå fram som éi kyrkje med ein klar representant på vegner av denne kyrkja i ein internasjonal samanheng. Etter mitt syn er ikkje røyndomen slik for Den norske kyrkja lenger. Etter mitt syn er det heller ikkje slik dei fleste med ansvar i Dnk vil ha det lenger. Jf kva som er sagt og vedteke om ny ordning mellom stat og kyrkje. Jf Den norske kyrkja som ansvarleg medlem i Norges Kristne Råd, i Samarbeidsrådet for trus- og livssynssamfunn i Noreg, som ansvarleg medlem i KV, LVF, KEK og andre økumeniske organisasjonar. Jf. Den norske kyrkjas mange tankar, ynskje og prosjekt om å ha ein klarare profil i samfunnet, i media m.m.

b. Korleis ser kyrkjelandskapet rundt oss ut?

Men det er andre grunnar - som kanskje er minst like viktige – for at vi bør prøve å sjå på diskusjonen om preses-rolla litt meir utanfrå enn det eg meiner har vore tilfelle så langt. Det kan vere grunnar til å spørje korleis dei fleste kyrkjer i verda ordnar seg med tanke på kven som skal ha det overordna ansvaret i ei kyrkje. Eg har ikkje gjort ei systematisk studie av dette. Men eg vil ganske enkelt påstå med ganske stor rett at dei aller fleste kyrkjer i verda, uansett kyrkjeleg tradisjon og konfesjon, katolsk, ortodoks, anglikansk, reformert, luthersk, metodistisk, pinsekyrkje eller andre, gjer det nokså klart kven som er den øvste leiar i kyrkja når det gjeld å ha ansvar for tre ting:

- Einskaper i kyrkja i forhold til eigen identitet, tradisjon og lære
- Representere kyrkja utad – og dermed ansvar for at det føregår prosessar som gjer at ein kan finne ut kva kyrkja samla står for i saker kyrkja må stå for noko saman
- Strategiske vurderingar for framtida for heile kyrkja - innad og utad.

Det er ulike titlar og valprosedyrar for slike roller. Det som er felles i dei fleste tilfelle, er at dei som vel vedkomande, skal på ein truverdig måte innanfor ordningane til vedkomande kyrkje, representere alle og ta omsyn til alle viktige behov og dei store ulike grupper i kyrkja. Eg talar no litt i generelle og sveipande ordelag, men eg meiner det er dekning for dette i praksis. Poenget mitt her er å seie at det finst ei rolle i dei fleste kyrkjer som vert definert slik at vedkomande har eit mandat på vegner av heile kyrkja, representerer heile kyrkja og står til ansvar for heile kyrkja.

Kor mykje makt vedkomande skal ha, er det mykje å seie om. Men det gjer ikkje behovet for ein debatt om å forme ei slik rolle uaktuell, heller tvert i mot.

2. Tilsyn, vidsyn, framsyn

Det er gjort mange og viktige studiar av biskopleg tilsyn i luthersk samanheng – og i økumenisk samanheng, utover det lutherske, men med relevans for oss. Det er mogeleg å oppsummere ei forståing av tilsynsrolla ut frå ulike bibelske, lutherske, økumeniske og aktuelle perspektiv med tanke på at det nettopp handlar om å sjå:

- Til-syn: At det går bra med dei andre, at dei held fast på trua og lære, at ein heldt saman om det sentrale og det vesentlege, at det som bør skje, skjer i kyrkjelydar, hjå medarbeidarar og i ansvarlege organ elles
- Vid-syn: At ein ser den lokale kyrkja som ein del av den katolske, universelle, verdsvide (allmenne) kyrkja når det gjeld å leve i den felles, overleverte lære og tru; når det gjeld kva ansvar ein har som del av ein større kyrkjefellesskap med tanke på misjon, solidaritet og dialog; når det gjeld å sjå kva vi har å bidra med og kva vi har å lære av andre
- Fram-syn: At ein ser kva verd vi lever i og vil leve i, kva som er strategisk i forhold til den kyrkja og den kyrkjesituasjonen vi skal leve med, kva ein bør satse på no for å kome dit vi bør i tida som kjem

Dette er oppgåver alle biskopar har med omsyn til sitt bispedømme. Men kven har ansvar for dette for heile den eininga som vi no har definert som éi kyrkje, éin institusjon, éin part i forhold til andre (staten, andre trussamfunn, andre samfunnsinstitusjonar, andre kyrkjer og organisasjonar internasjonalt og i andre land)?

Dette er oppgåver som dei fleste kyrkjer vil gje nokon innan visse område, og nokon for heile kyrkjesamfunnet. Dei fleste kyrkjer som vi finn det naturleg å samanlikne oss med, er det ein

eller annan form for biskop eller nokon med biskoplege fullmakter som har slike roller. Det er meir denne rollas identitet som til-syn (inkludert vidsyn og framsyn) som er hovudidentiteten. Nesten alltid er det andre organ enn denne leiarrolla som skal fatte viktige vedtak. Stundom skal den med ei slik rolle leie dei organa som fattar vedtak (synode, råd etc.). Ofte er det andre personar som har ansvar for å leie dei organa som gjer vedtak om regler, budsjett m.m.. Men altså ikkje alltid. Uansett er det ofte ordningar som gjer at vedkomande som har den øvste leiarrolla uansett må fylgje dei vedtaka som andre, større organ har gjort.

Med tanke på den gode erfaringa vi har med leke i styrande organ, og med den vekt vi har lagt på å gje rom for det leke skjønne og på heile kyrkjias medansvar gjennom relevante demokratiske ordningar, er det grunn til å halde fast på at tilsynsoppgåvene ikkje er oppgåver med stort ansvar for å gjere mange vedtak. I alle fall ikkje åleine. Men det er like fullt bruk for representative, samlande tilsynsroller. Ikkje minst for å gje retning og for å stadfeste verdien av det andre gjer. Det er ei rolle som korkje skal dominere alle vedtak som vert gjort eller som er sjølvstendig i forhold til dei vedtaka som er gjort i styrande organ. Begge deler vil gjere ei fast, leiande tilsynsrolle vanskeleg å forholde seg til og kyrkja vil miste det potensialet som ei slik rolle kan ha for heilskapen i kyrkja, for ulike medarbeidarar og samarbeidande organ.

Mellom anna difor er det viktig at debatten om ei presesrolle i Dnk ikkje er for bunden av tankane på kva ein vil unngå eller oppnå i forhold til spesielle norske problemstillingar og erfaringar, men at ein spør aller mest: Kva kan denne rolla bidra med til heile kyrkja? Korleis skal dette organiserast? Korleis skal ansvarslinjene gå? Kva skal vere innhaldet i oppgåva? Og ikkje minst: Kven skal ha glede av at nokon har denne oppgåva? Dersom ein berre spør kven skal ha mest og minst ulempe av dette, eller kven skal få miste makt og posisjon, trur eg ein går seg lett fast.

3. Ei syn-leg rolle på ein stad som synest

Ei tilsynsrolle må ha ein tittel og ei rolle som får fram nettopp det. "Preses" er ingen tittel for ein biskop, det er namnet på eit verv ("leiar", "formann"). Det må av nemnde grunnar vere mykje som talar for det både bør vere ei kvinne eller mann som vert eller er vigsla til biskop, og som har tittel av og til dagleg vert kalla biskop, som skal ha denne rolla. Ho eller han bør difor ha ansvar for å ha tilsyn med noko av kyrkjelivet, også noko lokalt kyrkjeliv. Ho/han bør ikkje ha så mykje av det, at det ikkje vert tid til det som skal vere hovudoppgåvene hennar/hans. Dessutan bør det vere ein biskoptittel knytt til noko som faktisk er ein stad det er naturleg at den leiande biskopen er knytt til. Difor er – etter mitt syn – alt anna enn at vedkomande skal ha tittel med noko anna enn Oslo biskop eller Nidaros biskop merkeleg og vanskeleg å finne relevante argument for i Den norske kyrkja. Utanfrå, ja nettopp utanfrå, er det dei einaste titlane som gjer at ein ville forstå at dette er den leiande biskopen. Både i det norske samfunnet og utad i verda. Og det er nok dei einaste titlane som kan brukast om ein vil unngå erkebiskopstittelen. Og då må ein finne ordningar med å løyse tilsynsoppgåvene i det aktuelle bispedømmet på ein relevant og bærekraftig måte.

Fordi det er oppgåvene som eg nemnde ovanfor, representasjon, einskap, strategi, og med vekt på tilsyn, vidsyn og framsyn for heile kyrkja, er det nettopp korleis desse oppgåvene best kan utførast som må vege tungt når ein skal gje rolla form, stad og tittel. Det er ikkje heilt lett å forstå dei signala som er komne om at dette nærast skal vere ei uvesentleg rolle, eller ei ikkje spesiell tung rolle, all den tid ein skal leie dei viktigaste leiarane i kyrkja. Difor er det vanskeleg å forstå at ein kan tenkje tanken at det er noko anna enn kyrkjias eige høgste beslutande organ som skal endeleg definere kva denne rolla skal vere, kvar den skal vere, kva tittel og oppgåver skal gå ut på. Og det er vanskeleg å forstå at det – i alle fall på sikt – at

ikkje Kyrkjemøtet skal ha eit avgjerande ord med i laget for kven som skal ha denne rolla. Utan eit klårt mandat frå Kyrkjemøtet og Bispemøtetvert det vanskeleg for nokon å fylle ei slik rolle, som nettopp skal binde desse organa saman og tene dei med å representere dei utad.

Det kan vere vesentleg at det ikkje er for personavhengig om denne rolla vert synleg. Det er vesentleg med tanke på at denne rolla skal vere synleg og tenleg for heile kyrkja, at rolla skal vere synleg og forståeleg overfor det og dei som er utanom Den norske kyrkja og som denne rolla skal forholde seg til, med tanke på at dette skal vere ei rolle som skal synleggjere ei kyrkje i endring i forhold til staten, med tanke på at det er ei kyrkje som treng ein synleg profil i det offentlege landskapet. Difor kan vi lære av andre kyrkjer at ein legg rammer som gjer det mogeleg å fylle rolla med ulike personlege profilar. Ein bør – i lys av kva andre gjer og har gjort - vurdere kva det er som gjev kyrkja mest. Ikkje for situasjonen i går, men for den i morgon. Det er ikkje mi oppgåve å konkludere. Men eg vil åtvare mot å dra for raske konklusjonar, nettopp med tanke på kva denne rolla skal fylle i dag og i framtida.

4. Å gjere at andre vert sett

Til slutt: Ei slik rolle vi her talar om fungerer etter mitt syn best når det er ei rolle som gjer at andre blir sett. Det er i den kristne tradisjonen tale om ei rolle å vere alles tenar. Det er tid for å utvikle leiarideal som er tydeleg og synlege, og nettopp som handlar om å gjere andre tydelege og synlege. Er det her noko vi bør sjå på nytt, nettopp i lys av det som de her i Nidaros kallar Olavstradisjonen?

Styrking av funksjonen som Bispemøtets preses

Notat til Mellomkirkelig råd v/Sven Oppegaard 31. august 2009

Utredningen med ovenstående tittel fra et utvalg nedsatt av Bispemøtet og Kirkerådet, august 2009, foreligger nå. Den tematikken som behandles her, vedrører Den norske kirkes lederskap på høyt nivå, og har vesentlige økumeniske aspekter. Det er derfor grunn for Mellomkirkelig råd til å vurdere utredningen, spesielt hva angår sakens embetsteologiske og økumeniske sider.

Utvalgets presisering av oppgaven

Utredningen fokuserer på "konsekvenser ved å omgjøre preses fra et tillitsverv i Bispemøtet til et eget bispeembete med presesvervet som fast oppgave." Det gjøres oppmerksom på at utvalget bruker ordet "embete" siden biskopene i dag er embetsmenn utnevnt av Kongen i kirkelig statsråd. Her føyes det til at når Grunnlovens bestemmelser om stat og kirke endres, vil biskopene i fremtiden ikke vil være embetsmenn i statlig forstand. Men, sies det, "embete" har også en teologisk betydning "uten at utvalget ser grunn til å diskutere dette." (s. 23).

Her er det uklart hvorvidt det er det faktum at "embete" har en teologisk betydning en ikke ser grunn til å diskutere, eller om det er betydningen av "embete" som teologisk begrep. Antakelig er det førstnevnte mening som er tilsiktet. Det er imidlertid grunn til å beklage at utvalget ikke i større grad har drøftet de embetsteologiske sidene ved den tematikken som er behandlet. Hadde dette vært gjort, kunne en del vesentlige sider av problembehandlingen vært klarere, og dermed enklere å forholde seg til.

I tråd med utredningens tittel anvender utvalget gjennomgående begrepet "funksjon" i bestemmelsen av tjenesten som preses i Bispemøtet. Presesfunksjonen behandles som et "verv", og fokus rettes mot "styrking" av funksjonens "rammebetingelser". En slik begrepsbruk er forståelig, så lenge den refererer seg til dagens ordning. Nå må det sies at den rent funksjonelle begrepsbruken også er problematisk allerede i dag, fordi den formidler bildet av preses-tjenesten som et tillegg til tjenesten som biskop uten å beskrive innholdsmessige forbindelser med selve bispeembetet. Funksjonsbegrepet kan allikevel forsvares anvendt på dagens ordning rent formelt, fordi tjenesten som preses ikke er formelt integrert i beskrivelsen av noe bispeembete i dag. Dermed kan det også forsvares når det i Sammendraget (s. 5) sies at utredningen vil drøfte "hvilke konsekvenser det vil innebære å omgjøre det som i dag er et tillitsverv til et fast embete." Her formidles det tydelig at det etter utvalgets oppfatning faktisk skjer noe betydningsfullt når preses-tjenesten bygges inn i et nytt bispeembete i Den norske kirke.

Utvalget forstår sitt mandat slik at det er Bispemøtets vedtak som er retningsgivende. (S. 12) Og Bispemøtets utredning konkluderer med at Regjeringen skal bes om å opprette et tolvte bispeembete med presesvervet som *hovedoppgave*. (S. 8). Imidlertid gjennomfører utredningen i alt vesentlig en drøftelse av *praktiske og administrative* sider ved hva som skjer – eller rettere sagt hva som kan og bør skje – hvis presesfunksjonen skal gå over fra å være et tillitsverv til å bli hovedbestanddelen av et nytt bispeembete. På denne måten følger utvalget opp profilen på det mandatet som er gitt, jfr. de seks punktene som er anført. (s. 11)

Når det gjelder det første av disse punktene, å gi en ”nærmere avgrensning av preses sine oppgaver på bakgrunn av Bispemøtets vedtak”, synes dette ikke å gjelde selve presesoppgavene, siden disse jo skal gis mer plass, men de tilsynsoppgavene som den nye biskopen er ment å ha i et begrenset kirkelig tjenesteområde. Selve presesoppgavene blir ikke drøftet systematisk i utredningen, og grunnen til det er selvsagt Bispemøtets forutsetning: Bispemøtet ønsket ikke å ”opprette noe nytt”, men å styrke rammebetingelsene for en ”god varetakelse av en allerede eksisterende funksjon.” (S. 8). Dermed er det klart at for utvalget har det ikke noen vesentlig *innholdsmessig* betydning at preses-tjenesten går over fra å være et tillitsverv for en biskop, og til å bli en hovedbestanddel i et nytt bispeembete.

Det er imidlertid grunn til å etterlyse en langt bredere innholdsmessig drøftelse av de kirkelige oppgavene som det er naturlig å tenke seg at preses skal ivareta. Det refereres til ordningene som gjelder for Erkebiskopen i Uppsala (s. 7 og 29). Men det er grunn til å peke på at det først og fremst er tjenestefordelingen med tilsynet innenfor Uppsala stift det da fokuseres på. Tradisjonen med en erkebiskop i Uppsala har som kjent eksistert fra 1164, og erkebiskopens oppgaver i dag er nøye definert i dagens svenske kirkerett, også hva de helhetskirkelige oppgavene angår. Det er grunn til å merke seg at Erkebiskopen i Uppsala nå i større grad en tidligere betegnes som ”Svenska kyrkans ärkebiskop”, og på engelsk ”Archbishop of Sweden”. Når Den norske kirke skal innføre et *nytt* presesembete, med vesentlige helhetskirkelige oppgaver i tillegg til de stiftsmessige, og det vises til Uppsala-modellen som et mulig forbilde, hadde det vært nyttig om utredningen ikke begrenset seg til det som gjelder ansvarsfordelingen i forhold til Biskopen i Uppsala, men også foretok en drøftelse av de likheter og forskjeller en ser for seg i forhold til innholdet i Erkebiskopens embete som helhet.

Utvalget refererer gjennomgående til, og argumenterer for en fortsettelse av, de oppgavene preses allerede har i dag. Men det hadde vært ønskelig med en vesentlig bedre drøfting av for eksempel hva det vil si når utvalget viser til at Bispemøtet ønsker – som et ”hovedelement” i arbeidet med å styrke presesfunksjonen – at det skjer en styrking av ”samhandlingen med de øvrige sentralkirkelige organer, først og fremst Kirkerådet og Mellomkirkelig råd.” (S. 8). Dette kan være en viktig og positiv utvikling. Men det er ønskelig, på grunn av sakens karakter, at en slik utvikling beskrives og drøftes i forkant, og ikke bare legges praktisk til rette i etterkant.

Det er desto mer grunn til å etterlyse dette siden det anføres at preses i tillegg til ledelsen i Bispemøtet også, på basis av vedtak i Kirkemøtet kan ”utøve ledelse på vegne av Den norske kirke på mer formelt grunnlag.” (S. 24.) Her pekes det på at ved den forestående behandling av presessaken i Regjeringen og Stortinget ”vil også de politiske myndigheter – gjennom på denne måten å gi saken prioritet og betydning - bidra til å bekrefte denne helhetskirkelige lederrollen.” Det er synd at utvalget selv ikke har ønsket, eller ikke har hatt tid til, å gjennomarbeide denne prinsipielle problemstillingen.

Utredningen viser til at et mindretall i utvalget (Andresen, Lundby) hevder at ”et fast, eget presesembete er en ny ordning i vår kirke som på flere måter sprenger rammene for dagens presesfunksjon.” (S. 23). Men denne vurderingen har ikke preget utvalgets arbeid i særlig grad. Utredningen begrenser eksplisitt sin vinkling av problemstillingen på det som skjer med preses-tjenesten i overgangen fra tillitsverv til embete, og gir dermed få – om noen – nye perspektiver på forståelsen av det nye, tolvte bispeembetet, og den betydningen dette embetet

kan og bør ha for kirken som helhet. Der grunn til i denne sammenheng også å vise til Olav Fykse Tveits seminarinnlegg i Trondheim 30. juli 2009: "Tilsyn, vidsyn, framsyn. Nokre synspunkt på ny preses-rolle i Den norske kyrkja."

Funksjonell og personal forståelse av det kirkelige embete

Det har gjennom lengre tid vært spenninger i Den norske kirke mellom en funksjonell og en personal forståelse av det kirkelige embete. Og det ville ikke være riktig i en sammenheng som denne å hevde at den ene eller andre forståelsen bør legges til grunn.

Det er imidlertid gode grunner i dag til å anerkjenne den personale dimensjonen ved det kirkelige embete som én av de tre dimensjonene – personlig, kollegial og fellesskapsmessig – som fremheves i embetsdelen av Faith and Order dokumentet "Dåp, nattverd og embete" (BEM, 1992), hvor det heter i avsnittet om Retningslinjer for embetets utøvelse i kirken:

26. Det er tre forhold som er viktige i denne sammenhengen. Embetet har en personlig, kollegial og fellesskapsmessig side. Det må derfor tas hensyn til alle disse sidene i utøvelsen av embetet. Det må være personlig fordi Kristi nærvær blant sitt folk mest virkningsfullt kan fremheves av den personen som er blitt ordinert til å forkynne evangeliet og kalle fellesskapet til å tjene Herren med enhet i liv og vitnesbyrd. Det må være kollegialt fordi det er nødvendig med et kollegium av ordinerte embetsbærere som har del i den felles oppgaven å ta seg av menighetens anliggender. Endelig må det nære forholdet mellom embete og fellesskap komme til uttrykk gjennom fellesskapsdimensjonen hvor utøvelsen av embetet har sine røtter i fellesskapets liv og fordrer at dette fellesskapet deltar aktivt i å oppdage Guds vilje og Åndens ledelse.

Embetets personale dimensjon, beskrevet slik – integrert med det kollegiale og fellesskapsmessige – har fått bredt økumenisk nedslag, og utgjør en viktig basis for kirkers gjensidige anerkjennelse av embeter i dag. Og fra luthersk side er det særlig grunn til å feste seg ved at det personale aspektet begrunnes direkte i ordinasjonen til nådemiddelforvaltning.

Når det gjelder en biskops tjeneste, er den som kjent etter luthersk syn, ikke teologisk vesensforskjellig fra den lokale prestetjeneste, men den utøves på et regionalt og helhetskirkelig nivå. I dag vil vi i Den norske kirkes sammenheng ikke vil ha problemer med å slutte oss til LVFs Lund-uttalelse fra 2007, "Episcopal Ministry within the Apostolicity of the Church" hvor det heter:

45. Episcopal ministry is understood by Lutherans to be a distinct form of the one pastoral office, the *ministerium ecclesiasticum*, and not a separate office. Bishops (and ministers of episkopé with other titles) are themselves pastoral ministers of word and sacrament. It is in this perspective that CA 28 states that "according to the gospel, the power of the keys or the power of bishops is the power of God's mandate to preach the gospel, to forgive and retain sins, and to administer the sacraments. For Christ sent out the apostles with this command [John 20:21-23]: 'As the Father has sent me, so I send you ... Receive the Holy Spirit. [...].'" Episcopal ministry is pastoral ministry mandated to be exercised at a regional, supra-congregational level.

Og når det gjelder den personlige dimensjon, beskrives denne i all hovedsak på linje med BEM:

47. As a service of the ordained ministry, mandated and exercised at the regional level of the church, episcopal ministry is exercised personally, collegially and communally. As a ministry of word and sacrament the ministry of episcopé is never a merely administrative or institutional matter, but is always carried out personally, on the basis of a personal authorization, commitment and accountability. It stands simultaneously within and over against the community in service to continuity in the apostolic faith.

[Aspektene “collegially” og “communally” beskrives i avsnitt 48 og 49.]

Når Den norske kirke nå arbeider med et nytt, tolvte bispeembete som særlig skal utøve tjenesten som preses, er det av stor betydning at forståelsen av embetet langs de linjene som Lund-uttalelsen beskriver, blir lagt til grunn når innholdet i det nye embetet skal tilrettelegges. *Dette må gjelde for hele det nye embetet, slik det gjør for de eksisterende biskopene, og ikke bare for den avgrensede ”pastorale” delen.*

Presesembetet som et bispeembete

Utvalget legger, i tråd med det mandatet utvalget har fått, stor vekt på at det nye bispeembetet skal forankres i en konkret tilsynstjeneste. Det henvises (s. 11) til et notat hvor Bispemøtet uttaler: ”For å være biskop må preses imidlertid ha en reell tilsynsfunksjon overfor menigheter.”

Det er gode grunner til å opprettholde dette kriteriet som – slik det påpekes av utvalget – har paralleller både i Sverige og Finland, og ikke slå inn på modeller slik en har i de store lutherske kirkene i Tyskland og USA, hvor den ledende biskopen er fritatt for stiftsansvar og visitaser. Det er imidlertid to svakheter ved den måten dette momentet er fremført på i utredningen:

For det første bør vekten, når det gjelder en lokal kirkelig forankring, ikke bare legges på tilsynsoppgaven, men først og fremst på det å forvalte ord og sakrament i levende menighetsammenheng som er konstituerende for det kirkelige embetet (CA 5).

Tilsynsfunksjonen er ett (om enn viktig) aspekt ved biskopens oppgave som forvalter av ord og sakrament. Når vi i luthersk ekklesiologi legger så stor vekt på dette, har det som kjent sin begrunnelse i forståelsen av kirken som *creatura verbi*, det vil si grunnlagt og opprettholdt gjennom evangeliet og sakramentene. Gjennom bispeembetet gjøres dette forholdende gjeldende helt til topps i kirkens ledelsesstruktur, dog på en slik måte hos oss at bispeembetets samspill med, og integrasjonen i, de synodale strukturene kommer klart til uttrykk.

For det andre er det avgjørende at den menighetsmessige forankringen ikke blir sett på som det eneste området hvor biskopens tjeneste med ord og sakrament og tilsyn blir utøvd, men at *hele* det nye embetet blir beskrevet ut fra nettopp denne grunnforutsetningen. Det er derfor misforståelig – også i dette perspektivet – når Bispemøtet hevder at for å være biskop må preses ha et tjenestedistrikt. Tilknytningen til et tjenestedistrikt kan ikke kvalifisere en preses som biskop på en slik måte at den alene gir bispekarakter til et embete som ellers ville vært noe annet. Alle de oppgavene som er beskrevet (s. 18-19: Oppgaver i Bispemøtet, oppgaver

utover Bispemøtets arbeid og ikke-skriftliggjorte oppgaver) bør defineres og tilrettelegges som en tjeneste med ord og sakrament i vid forstand.

Mange av de beskrevne oppgavene for preses betegnes som det å ”representere”. Men dette begrepet sier lite om innholdet. Det sier seg selv at representasjonsoppdrag av de typene som er nevnt, omfatter langt mer enn å være tilstede som en kirkelig representant i formell forstand. All slik representasjon må ha en innholdsmessig kvalitet som svarer til bispeembetets egenart. Det er svært viktig at det nye embetet som preses ikke på noen måte fremstår som innholdsmessig mindre biskoppelig enn de eksisterende bispeembetene. Tvert i mot må de kravene som stilles til den nye tolvte biskopen være minst like tunge som for de stiftsbaserte biskopene.

Biskop Olav Skjevesland skriver: ”Om det ikke uttrykkelig er nevnt, ligger det en (følt?) forventning om at preses i kraft av sin funksjon skal kunne levere kvalifiserte input i den løpende kirkelige samtale; skal kunne stille opp i faglige sammenhenger og kunne levere gode, substansielle innspill og foredrag; kunne observere saker i tiden, fange dem inn og formulere dem; ta div. initiativ i situasjoner som oppstår.” (s. 22)

Om det her dreier seg om en følt eller uttrykt forventning spiller liten rolle. Det er en saklig og grunnleggende forventning som må være helt i frontforståelsen hos enhver som vil stille seg til disposisjon for presesoppgaven, og like mye for dem som skal tilsette vedkommende.

Preses-tjenestens økumeniske dimensjon

Det er vesenlig for en luthersk økumenisk forståelse av tjenesten som preses at kirkeforståelsen – at det som konstituerer kirken (dvs. ord og sakrament) også konstituerer kirkens enhet – blir bestemmende også for det nye embetets plass i arbeidet for kirkens enhet. Det er et sentralt økumenisk bidrag fra luthersk side å peke på det kirkelige embetets økumeniske oppgave å vise til at kirkens enhetsgrunnlag er Jesu sanne, nådige nærvær i ord og sakrament.

Denne økumeniske oppgaven gjelder bispeembetet på en spesiell måte som et enhetens embete – både internt i kirken og i forholdet mellom kirkene. Og det kan ikke gjelde i mindre grad for preses enn for de øvrige biskopene. Tvert imot har det allerede med nåværende presesordning vært en forventning om at preses – i tillegg til det ansvaret for enhet som alle biskopene har – skal utøve *nettopp preses-tjenesten* på en måte som entydig uttrykker, styrker og fremmer kirkens enhet. Og denne teologiske oppgaven må nå stå helt sentralt når preses-tjenesten skal beskrives og tilrettelegges.

Utgangspunktet vil her selvsagt gjelde den måten selve Bispemøtet ledes på. Etter at det de siste tiårene har fått hevd at biskopene ikke behøver å tale samstemt, har det vist seg et behov for at oppgaven med å uttrykke samhold igjen blir mer fremtredene blant biskopene – nettopp som gjenspeiling av samspillet mellom embetets personale, kollegiale og fellesskapsmessige dimensjoner, og som uttrykk for den umistelige forpliktelsen på den enhet som forvaltningen av ord og sakrament skal bygge opp. Det å inneha det nye embetet som ledende biskop vil innebære et stort ansvar nettopp på dette området. Og de oppgavene som tillegges dette embetet, må tydelig velges og defineres som tjeneste for kirkens enhet.

Lokalisering

Utredningen fremhever sterkt at den nye biskopen bør bo og arbeide i Oslo. Her legges det tungtveiende praktiske og administrative vurderinger til grunn. Det faktum at presesoppgaver gjennom lengre perioder har vært lagt til Oslo biskop, er også en faktor.

Det er imidlertid også blitt gjort gjeldende, både gjennom mindretallsuttalelse i utredningen og i den øvrige diskusjon, argumenter for at det nye preses-embetet bør ha forankring i Nidaros. Det legges her vekt på den rolle Nidaros domkirke har spilt som nasjonalhelligdom og pilegrims mål fra Middelalderen av, bl.a. gjennom tradisjoner knyttet til Olavsarven. Nidaros domkirke har også har lenge spilt en særlig økumenisk rolle markeringer av store kirkelige begivenheter og internasjonale kirkelige relasjoner.

I denne situasjonen kan det være grunn til å utrede hvorvidt det nye preses-embetet kan ha sin kirkelige forankring – i form av pastoralt tjenesteområde og eventuelt bispesete – et annet sted enn det som vil naturlig vil være den nye biskopens bo-og arbeidssted (Oslo).

Tittel og tjenestetid

Tittel

Spørsmålet om den tolvte biskopens tittel er naturlig nok noe annet enn en "ren formalitet". Gjennom tittelen uttrykkes embetets kirkelige karakter og posisjon. Hensikten med gjennomgangen av betegnelser i "Tittel og funksjon" s. 26-28, er noe uklar i og med at den omfatter både roller og titler, og ikke leder frem til noe tydelig forslag, bortsett fra det som står innledningsvis til dette avsnittet: "Utvalget mener 'preses' er en egnet betegnelse for den ledende biskopen i Den norske kirke i dag. I tråd med norsk tradisjon bør den tolvte biskopen ha tittel som biskop og ikke erkebiskop". (s. 26)

Her er det enda behov for reflektert arbeid. Tittelen "preses" (dvs. Bispemøtets preses) har fungert innenfor dagens ordning. Men den blir utilstrekkelig og uklar når presesfunksjonen bygges inn i et bispeembete, og det blir enda tydeligere enn før at vedkommende utøver en tjeneste i og for hele Den norske kirke. ("Den norske kirkes preses" vil imidlertid ikke kunne brukes, og "preses" alene vil være tom og ubrukelig uten en spesifiserende forankring).

Det er all grunn til å slutte seg til utvalgets syn at den tolvte biskopen bør ha tittel som biskop. Men det må da være i en form som entydig – ved seg selv, og ikke gjennom tillegg etter en skråstrek – spesifiserer den nye biskopens embete i Den norske kirke. Betegnelsen "erkebiskop" er fremdeles vanskelig i Norge; ikke så mye på grunn av det saklige innholdet (sammenlignet for eksempel med Sverige og Finland), men på grunn av de assosiasjonene tittelen vekker, og de ytre tradisjonene som jevnt over er knyttet til erkebiskoper. Da kan tittelen "Ledende biskop" være mer anvendelig hos oss. Den kan bl.a. kunne brukes alene både innenfor Bispemøtets og innenfor Den norske kirkes øvrige sammenheng. Denne tittelen reiser heller ingen problemer dersom den nye biskopen skal ha Nidaros som bispesete, men bo og arbeide mest i Oslo.

Tjenestetid

Det er overraskende at utvalget i såpass stor grad støtter tanken om åremålstilsetting av den nye biskopen, ikke minst med den begrunnelsen at den nye tjenesten vil være så krevende at åremål vil være naturlig! Dersom denne tjenesten blir så mye mer krevende enn andre biskopers embeter, må det i så fall stilles spørsmål ved den måten embetet for den tolvte biskopen blir definert. Her handler det ikke primært om at det nye presesembetet skal være mer "robust" (s. 42). Det handler om at dette embetet ikke lenger skal være en funksjon, men virkelig et bispeembete sammen med andre bispeembeter. At vedkommende etter ti år skal gå over i en stilling som seniorrådgiver, men beholde tittelen biskop (s. 42), virker nokså underlig. Dersom en er redd for medieslitasje, bør det sørges for at biskopene seg i mellom og sammen med andre sentralkirkelige ledere sørger for naturlige former for saksbasert ansvarsfordeling når det gjelder oppgaver med å uttale seg på Den norske kirkes vegne. Det vil selvsagt være en uønsket utvikling at den nye ledende biskopen skal være talsperson om alle forhold i kirken.

Konklusjon

Utvalget har fått svært dårlig tid på seg til å lage denne utredningen. Dermed er fokus særlig blitt rettet mot det funksjonelle og administrative, mens embetsteologiske og økumeniske dimensjoner er kommet i bakgrunnen. Det er sterkt ønskelig at utredningens arbeid blir supplert med større oppmerksomhet på teologiske og økumeniske aspekter som kan være med og legges til grunn når tjenesteordningen for det nye preses-embetet skal utformes.
